УДК71.302:811.512.154. **НАЗАРБЕКОВА К.У.**
Ж.Баласагын атындагы КУУ
Nazarbekova K.U.
J.Balasagyn KNU
akyloy@yandex

КЫРГЫЗ ТИЛИ САБАГЫНДА ТЕКСТТЕРДИ ОКУТУУДА ИНТЕРАКТИВДҮҮ МЕТОДДОРДУ КОЛДОНУУ ТАЖРЫЙБАСЫ

Из опыта использования интерактивных методов в работе с текстами на уроках кыргызского языка

From the experience of using interactive methods in the work with texts on the Kyrgyz language lessons

Аннотация: *макалада интерактивдүү методдор менен сабак өтүүнүн бир нече ыкмалары каралган. Бул метод мугалим менен студенттин ортосундагы чыгармачылык кызматташтыкты, активдүү диалогду, ошондой эле сынчыл ойломун өстүрүүгө багытталат.*

Аннотация*: в статье рассмотрены несколько подходов к ведению урока с использованием интерактивных методов. Данные методы способствуют развитию творческого сотрудничества между преподавателем и студентом, установлению активного диалога, а также развитию критического мышления.*

Annotation: *the article considers several approaches to conducting lessons using interactive methods. These methods contribute to the development of creative co-operation between teachers and students, the establishment of an active dialogue, as well as the development of critical thinking.*

Негизги сөздөр*: интерактивдүү метод, окуучунун инсаны, дидактикалык иш-аракет, активдүү усулдар, сынчылойлом, диспут, дискуссия, чыгармачылык жөндөмдүүлүк, ой жүгүртүү.*

Ключевые слова*: интерактивный метод; личность ученика; дидактическая деятельность; активные методы; критическое мышление; диспут; дискуссия; творческая способность; мышление.*

Keywords*: interactive method; the identity of the student; didactic activity; active methods; critical thinking; debate; discussion; creativity; thinking.*

Учурда педагогика илиминде, анын ичинде кыргыз тили жана адабиятын окутууда «интерактивдүүлүк» жана «окутуунун интерактивдүү каражаттары», «интерактивдүү методдору» маселелеринин теориялык жана практикалык жактан тактоо проблемасы күн тартибинде курч коюулууда.

Интерактивдүүлүк деген эмне? Бүгүнкү калыптанып калган көз караштан алганда, интерактивдүүлүк–бул окучу менен студенттин шыгына, суроо-талаптарына негизделип, билим берүүнүн жемиштүүлүгүн арттырууга, өркүндөтүүгө, иштен жа□ылланууга, «инновациялоого» багыттап
окутууга болгон мамиле, дидактикалык иш-аракеттердин системасы.

Бул сабак процессинде студент менен окучуунун сабак учурунда өз ара мугалим менен дайыма пикир алышууда болушу, биргелешкен демилгелүү иш аракеттери, жыйынтыгында бир иреттүү, тыянактуу корутундуга келиши.

Интерактивдүү метод жөнүндө профессор С. Байгазиев төмөнкүдөй түшүндүрмөлөрдү берет. «Интерактивдүү метод деген негизги педагогикалык жа□ы багыттын, мындайча айтканда, Инсанга багыттап билим берүү философиясынын туундусу, ушул педагогикалык философиясынын турмушка алып келген жа□ылыгы, колдон гонкуралы, пайдаланган аспабы.

Инсанга багытталган билим берүүнүн башкы дөөлөтү–бул окуучунун инсаны (личносту), анын жекече өзгөчөлүктөрү менен кызыкчылыктары, муктаждыктары менен жөндөмдүүлүктөрү, анын башкы мүдөө-максаты–окуучунун инсанын өркүндөтүү, анын кызыкчылыгын, шыгын эсепке алуу менен чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн, талантын өстүрүү, ичтеги катылып жаткан мүмкүнчүлүктөрүн ачуу». [1, 21-б]

Окутуунун интерактивдүү усулу жөнүндө профессор Э. Мамбетакунов төмөнкүлөрдү белгилейт: «Активдүү усулдар – бул чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрдү өнүктүрүүчү усулдар, демилгелүү, инсандык өсүүгө жана өзүн өзү өркүндөтүүгө жөндөмдүү адисти жаратып чыгаруучу

өз алдынчалуу жана чыгармачылык ой жүгүртүү. Бул дисскуссиялар, кей сусулдар, дидактикалык оюндар, тегерек стол, акыл-эс чабуулу, сынчыл ойлом, конференциялар жана башкалар.» [2, 14-б]

Интерактивдүү методдор менен сабак өтүүдө мугалим фисилитатор-насаатчы, багыт берүүчү катары иш алып барат. Интерактивдүү сабакта окуучулар төмөнкүдөй эрежелерди сактоо керек:

- Сүйлөө тартибинин сакталышы
- Ар бир ой баалуу
- Билгенин тартынбай айтуу
- Башка бирөөнүн пикирин аягына чейин уга билүү
- Маселени кыска так чечмелениши

Интерактивдүүлүк шартында мугалим менен окуучунун ортосунда төмөнкү касиет сапаттар болушу мүмкүн:

- Сабырдуулук
- Түшүнүктүүлүк

- Достук
- Сылыктык
- Сыйлагандык
- Теңдик

Бул эрежелерди сактоо окуучулардын ички маданиятынын жогорулашына, бири-бирин сыйлоого, жашоодогу ар бир маселе боюнча өз
пикири болуп, аны тартынбай айтуу көндүмдөрүнүн калыптанышына өбөлгө түзөт.

Интерактивдүү сабактын жүрүшү көтөрүңкү маанайда болушу керек. Окуучулардын биргелешип иштөөсү үчүн жардамдашуу, колдоо, кубаттоо, толуктоо жана алардын биргелешип иштөөсү үчүн баардык шарттар, каражаттар, методдор колдонулат. Мугалимдин сүйлөөсү, суроолору маанилик-мазмундук жактан алдын ала ойлонулган, максаттуу болот. Сабактан окуучу менен студент жана мугалим белгилүү бир канагаттануу алат, берилген билим боюнча жеке пикири калыптанат.

Биз төмөндө интерактивдүү каражаттарынын метод ыкмаларынын айрымдарына токтолмокчубуз.

Сынчыл ойлом.

Сынчыл ойлом методун иштеп чыккан автордун пикири боюнча мындай методду колдонуунун негизги максаты төмөнкүдөй: «Улам өзгөрүлүп жаткан дүйнөдө ийгиликтүү аракеттенүү үчүн окуучулар маалыматты ылгаганды, кайсынысы маанилүү, кайсынысы маанисиз экендиги жөнүндө чечим кабыл алганды билиши керек. Алар маалыматтын ар кайсы бөлүгү өз ара байланышта болушу мүмкүн экендигинин, жаңы идеяларды жана билимдерди тиешелүү контекстте карай билүүгө үйрөнүү керектигин, өздөрү туш болгон жаңы нерсенин маанисин акыл элегинен өткөрүп, сын көз менен карап, үйрөнүүгө тийиш». [3, 12-б]

Сынчыл ойлом дидактикалык мүнөздөмөсү боюнча акыл-эс чабуулуна жакындашат, суроо-кырдаалга өзүнчө мамиле кылып, оң-терс, жакшы-жаман жактарын сын көз менен карап, андан соң тыянак, чечим чыгаруу талабын коёт.

Мисалы, сабакта Ч. Айтматовдун «Жамийла» повестинин көркөм дүйнөсүн өздөштүрүүдө класстагы окуу тапшырмаларына төмөнкүдөй курч суроолор колдонулганы оң.

1) Ата-Мекен үчүн кандуу согушта госпиталда жарадар болуп, жаткан Садыкты аялы Жамийланын таштап кетиши адептүүлүккө жатабы?
2) Даниярдын Садыктын үй-бүлөсүн бузганы адамкерчиликпи?
3) Сейиттин Жамийла менен Даниярды колдогону чыккынчылыкка жатабы?
4) Садык менен Даниярдын адамдык касиет-сапаттарын салыштырып, экөөнүн портретин түзгүлө.
5) Жамийланы жеңил ойлуу деп айтууга болобу же өзүңдүн пикириң барбы?
6) Бактылуу үй-бүлөнү кандай сапаттарга ээ адамдар кура алат?

Мындай талашып-тартышуу мезгилинде окуучулар сабак, таалим, жардам алат намыстанат, изденет акыл-эс операцияларын жүргүзөт, өз бетинче ой жүгүртүү жөндөмү өөрчүйт, сынчыл

ойлому активдешет. Маселеге чыгармачыл мамиле жасайт, өз көз карашын тартынбай айтууга үйрөнөт.

Интерактивдүү сабак өтүүдө америкалык окумуштуу-методист Бенджамин Блумдун таксономиясын (системасын), «Блумдун ромашка гүлүн» колдонуу пайдалуу. Анын сырткы көрүнүшү ромашка гүлүнө окшош. Желекчелерине суроолордун тиби жазылып коюлат. Биз мында алты тапшырмалардын тибин бердик. Ар бир тибине А. Саспаевдин «Кайнене» а□гемесинен мисал келтирдик.

Жөнөкөй суроолор.

Бул суроо окуучу менен студенттин маалыматтык түшүнүгүн текшерүү максатында түзүлөт. Алар материалды билсе, суроого кыйналбай жооп берет. Мисалы, А. Саспаевдин «Кайнене» а□гемесин ким айтып берет? Кайсыл жердеги окуя баяндалган?

Багыттоочу суроолор.

Багыттоочу суроолор коюлган маселени чечмелөөгө жардамдашат, көмөктөш болуу максатында берилет. М, Закеш келин болуп келди, бирок кайненеси келиндин эркин жүрүшүнө мүмкүнчүлүк берген жок. Закеш Саалыйды сүйөө билгендиктен, кайненесинин каада сактаганын оор көргөн жок. Бирок бара-бара келиндин эмнеден кө□үлү кала баштады?

Ойлонтуучу суроолор.

Бул суроолор окуучуну ойлонтууга чакырат, маселенин үстүнөн ой жүгүртүүгө үйрөтөт. М, Келин болуп келгенде эле үн чыгарбай, жумуштарын баарын жасап, ийменип, кеч жатып эрте туруу керекпи? Мен турмушка чыксам кандай болот? Кайненелердин баары ушундай болобу? Деген суроолор жаралышы мүмкүн.

Чечмелөөчү суроолор.

«Эмне үчүн?» деп башталып маселени чечмелөө милдети коюлат. М, Эмне үчүн Саалый колуктусу Закешке болушту, кайненеси эмне үчүн келинин жактырбай калды?

Чыгармачылык суроолор.

Мындай суроолор чыгармачыл эмгектин болушун талап кылат. М,

Эгер сен автор болсо□ а□гемени кандайча жыйынтыктайт эле□? А□гемедеги окуя андан ары кандайча өнүгүшү мүмкүн?

Баалоочу суроолор.

Мындай суроолор чыгармадагы окуяларга, көрүнүштөргө, фактыларга баа берүүнүн критерийлерин аныктоого багытталат. Мисалы, эмне үчүн Закешти ыймандуу, таза, адамкерчиликтүү, сөз көтөрүмдүү деп ойлойсу□?

Саамыйдын мүнөзүн кандай баалайсы□, энесине кылган мамилеси туурабы? Пикири□ер менен бөлүшкүлө.

Практикалык суроолор.

Берилүүчү суроолор теория менен практиканын ортосундагы өз ара байланышты аныктоого багытталат. Мисалы, сен Закештин ордунда болсо□ эмне кылат эле□? Саамыйдын ордуна өзү□дү коюп көрчү.

Мындай окутуу иши жогорудагы суроолорго жооп алуу, студенттерди ойлондурууга алып барат. Бул типтеги суроолорду окутуунун бардык баскычтарында колдонууга болот.

Дисскуссия.

Дисскуссия – адабий чыгармалардын өзөгүндөгү ар кандай проблемалар жөнүндө ачык, эркин пикир алышуу, талашып-тартышууга негизделген окутуу ыгы болуп саналат. Анда өтүлгөн чыгарма жөнүндө пикирлерин айтышат, же башкалардын ой пикирлеринен цитаталарды келтиришет, аларга карата мамилелерин билдиришет. Аны эки-экиден, чакан топтордо же бүт класс менен өткөрсө болот. Мисал катары «Курманжан датка» кинотасмасы боюнча өткөн топтук дисскуссияны жана коомдук мамлекеттик ишмер Исхак Раззаковдун «Мен таза болсом, сен таза болсо□, коом да таза болот» - деген учкул сөзү боюнча өткөн дисскуссияны алсак болот.

Венндин диаграммасы

Максаты: белгилүү бир үйрөнүү объектилеринин айырмачылыктарын жана окшош жактарын салыштыруу. Мисалы, кыргыз тили сабагында макал менен ылакаптын фразеологизмдер менен окшоштуктары жана айырмачылыктары жана омоним жана көп маанилүү сөздөрдүн окшош жактарын жана айырмачылыктарын табуу жана катар коюп талдоо. Айрым учурда бир каарманга карай да түзүлүшү мүмкүн. Мисалы, согушка чейинки Ысмайылды жана качкын Ысмайылды салыштыруу жана башка.

Методист Чымановдун пикиринде: «Мугалим кайсы гана интерактивдүү методду колдонбосун, аны колдонуунун максатын, алынуучу натыйжаны, колдонууга аткарылуучу иш

аракеттерди так аныктап пландаштырuусу зарыл. Ансыз кандай гана метод болбосун, ал каалаган натыйжаны бере албайт», деп белгилейт.[4, 62-б]

Интерактивдүү окутуунун усулдары көп, бирок мугалим өтүүчү сабактын зарылдыгына карай методдорду иргеп алып, ыкма-каражаттарын туура тандоо ийгилекке жетүүнүн башкы өбөлгөсү болоорун кө□үлгө түйүү зарыл.

Адабияттар

1. Байгазиев С.Б. Окутуунун интерактивдүү методдору. Б., 2004. 21-бет.
2. Мамбетакунов Э.М. Методология и качество педагогических исследований. Б.: КНУ им.Баласагына, 2006. 14-бет.
3. Женни Стил, Керт Мередис, Чарльз Темпл. Сынчыл ойломду өнүктүрүүнүн негиздери. I том Сынчыл ойломду өстүрүү үчүн окуу жана жазуу. Б., 2002. 12-бет.
4. Чыманов Ж.А. Окутуу методдору. Б., 2007. 62-бет.